

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická Fakulta
Katedra středoevropských studií**

**Bakalárska práca
Peter Kúdelka**

**Hľadanie moderného
národného románu
v slovenskej a rakúskej
literatúre**

**The Finding Modern National Novel in Slovak
and Austrian Literature**

Vedúci práce: doc. PhDr. Rudolf Chmel, DrSc.

Praha 2014

Prehlasujem, že som bakalársku prácu napísal samostatne, dôsledne som dodržiaval všetky použité literárne pramene. Prácu som nepoužil v rámci iného vysokoškolského štúdia, či k získaniu iného či rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 6. februára 2014

podpis

Abstrakt

Práca uvádza hľadanie národných literatúr v stredoeurópskom priestore medzi románmi v období literárnej moderny. Pomocou literárnej hermeneutiky Petra Szondiho sú rozobrané dôležité diela rakúskej a slovenskej literatúry. Hľadali sme v nich národné momenty, ktoré zachovávajú a určujú národný charakter textu. Román rakúskeho spisovateľa Roberta Musila prináša rozsiahly pohľad na problematiku rakúskeho národného cítenia v období rozpadu monarchie. Slovenský autor Ladislav Nádaši-Jégé zaznamenáva boj o slovenské povedomie v dobe utlačania maďarskou spoločnosťou.

Kľúčové slova

román, slovenská moderna, rakúska moderna, identita, kultúrna identita, národná identita, slovenská literatúra, rakúska literatúra

Abstract

The papers contain a finding of the national literature in between novels in the Central Europe at the age of modernism. The important works of austrian and slovak literature are reviewed using the theory of hermeneutics by Peter Szondi. The research was aimed at national events, that capture and identify national characteristics of the text. The novel of austrian author Robert Musil brings a extensive review of the uncertian austrian national sentiment in the times, when the austrian monarchy was in decay. Slovak author Ladislav Nádaši-Jégé marks a struggle for the national awareness in the age of the hungarian oppression.

Key words

novel, slovak modernist literature, austrian modernist literature, identity, cultural identity, national identity, slovak literature, austrian literature

Tabuľka s obsahom

Úvod.....	5
Hľadanie národnej literatúry.....	6
Národná literatúra a jej definícia.....	6
Národná literatúra a jej hľadanie.....	8
Hermeneutický pohľad na národnú literatúru.....	10
Hľadanie národnej literatúry v strednej Európe	14
Pohľad na situáciu po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie.....	14
Robert Musil a jeho Muž bez vlastností.....	15
I.....	18
II.....	20
III.....	26
Ladislav Nádaši-Jégé a Cesta životom.....	29
I.....	32
II.....	34
Záver.....	36
Pramene.....	38

Úvod

Klást' si za úlohou definovať a nájsť texty, ktoré by plnili funkciu národnej literatúry v období krachu a rozpadu Rakúsko-Uhorskej monarchie a nástupu nových demokratických štátov je neľahká úloha. Problémy prináša nielen komplikovaná spoločensko-politická situácia, ale aj práve aktuálne literárne trendy, predovšetkým nástup literárnej moderny a avantgardy do literatúr novovzniknutých stredoeurópskych krajín, ktoré opäť nanovo zachytávajú národné prostredie a len málo korešpondujú s predchádzajúcimi literárnymi smermi. Vytvárajú tu úplne nový súbor pohľadov, myšlienok či postáv, ktoré sú tvorené mantinelmi národného a sociálneho prostredia. Tieto formy môžu pripadať širokému publiku veľmi vzdialenie, ba až cudzie. Práve z tohto dôvodu bola národná literatúra vytláčaná takmer úplne na okraj literárneho sveta. Literatúra v tom období zaznamenala najslabší záujem širokého publika. Na svedomí to majú nielen nové nastupujúce masmédiá a audiovizuálne diela.

Národná literatúra by vždy mala niesť niekoľko jasných znakov určujúcich národnú identitu a úzku spätosť s národom. Avšak tiež zachytávať širší spoločenský, kultúrny či politický diskurz národa. Už sa nezameriava na emblematické postavy – historické či súčasné – v modernej literatúre prevažuje predovšetkým reálny obraz národa. Identifikuje tie znaky, s ktorými sa národ stotožňuje. V postupných krokoch vytvára celý národný život.

Literárne identifikovať a interpretovať národne orientované diela prvej polovice 20. storočia patrí medzi väčší oriešok než sa môže zdať. Mnohé motivačné prvky vyžadujú hlbšiu historickú interpretáciu, než bolo zvykom z predchádzajúcich literárnych období. Národné prvky už primárne nepredstavujú všeobecne známe motívy či postavy, ale dokumentujú predovšetkým vnútornú psychológiu národa, ktorá potrebuje niekoľko pomocných interpretačných metód. Zvolil som pre túto prácu metódu literárnej hermeneutiky, predovšetkým na základe práce Petra Szondiho.

Venoval som pozornosť dvom zástupcom stredoeurópskych literatúr, novoobjaveného majstra rakúskej literatúry Roberta Musila s jeho románovou freskou Muž bez vlastností a zaujímavú osobu prvej polovice 20. storočia v slovenskom literárnom prostredí Ladislava Nádaši-Jégého.

Hľadanie národnej literatúry

Národná literatúra a jej definícia

Môžeme sa nazdávať, že národná literatúra je jasne a ľahko definovateľná a preukázateľná. Z histórie a vývoja spoločnosti vieme, že nie vždy tomu tak bolo. „*Dejiny národnej literatúry vychádzali v duchu modernosti z predstavy vzostupného vývinu a pokroku a mali perspektívny, neraz utopický, ale vždy mocenský charakter, lebo napokon šlo – prostredníctvom ovládnutia minulosti – o nárok na ovládanie budúcnosti.*“¹ Tieto slová slovenského literárneho teoretika Petra Zajaca zhmotňovali predstavy, ktoré v určitých intervaloch získavajú prípadne strácajú na svojom vlastnom dôraze.

Národne orientovanú literatúru môžeme vidieť ako zaujímavú zbraň na ovplyvňovanie obyvateľstva, ktorá má za úlohu predstavovať osvieženie národného povedomia, prostriedok na rozširovanie jazyka a jeho vymedzenie od ostatných, zachytávanie národných symbolov a motívov, prerozprávanie národných historických mýtov či povestí, interpretáciu pôvodu národa a limitovanie svojbytnosti národa spoločensky, hospodársky či geograficky v súdobom svete. Všetky tieto prvky sú viazané na jasné určenie a všeobecne známe symboly, postavy či motívy. Dochádza však aj k nevynúteným tvorbám nových spoločenských fenoménov, predovšetkým v prípadoch, keď vznikne nejaký akútny spoločenský nedostatok. Neustále vystupuje leitmotív lásky, blízkosti a domova.

Avšak národná literatúra môže predstavovať aj spoločné priklonenie sa k určitému, národne veľmi blízkemu, spoločenskému či mocenskému agregátu. Takto tvorená literatúra indikuje spoločenský výber a snaží sa utopicky predikovať jeho budúcnosť, kde sa vztyčujú jasné mantinely voči iným či opozičným hnutiam. Aj v tomto prípade sa úzko pracuje s národnými symbolmi, motívmi či históriou. Avšak všetky prvky prešli detailnou cenzúrou, ktorá motivačne vyhovuje danému agregátu. Takto primárne mocensky orientované texty majú však prekvapivo krátku životnosť, môžeme im dokonca prisúdiť nejaký okamihový charakter. Tenziu strácajú oslabením či rozpadom agregátu, ktorý stál za zrodom jej

---

¹ TUREČEK, Dalibor a kol. *Národní literatura a komparatistika*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, 280 s. ISBN 978-80-7294-305-0 Str.33

myšlienkového smerovania.

Tretia možná forma národnej literatúry sa jasne vzdáva mocenského kontextu. Snaží sa definovať a dokumentárnymi spôsobmi zachytiť environment daného človeka či daného národa v danom okamihu a daným autorovým drobnohľadom. Národné symboly či motívy fungujú skôr ako mementá, nemajú príliš dôležitú funkciu. Občas je nimi narábané sarkasticky a ironicky. Akokoľvek sa autor posnaží kriticky nahliadať na národ, stále bude text niesť bremeno autorovej osoby ako nielen filozofickej entity stojacej za textom, ale aj jeho sústredenie sa len na určitý, nie vždy koherentný, súbor problémov, ktoré vybral autor a označil za prítlačlivý pre daný literárny text. V mnohých prípadoch dielo získava nádych autorovho vyrovnávania sa s určitým národným a spoločenským nesúlodom.

Formu národnej literatúry rámcuje niekoľko momentov. Ako uvádza Zajac vo svojej štúdií, diela či texty možno považovať za národné, pokiaľ dodržia nasledovné tri body spojené s vylúčením, treba zdôrazniť exkluzivitu ako prejav výnimočnosti, exklúziu ako vymedzenie sa voči vonkajšiemu kontextu a exkludovanie ako vylúčenie toho druhého z vlastného vnútorného kontextu.² Spoločne všetky prvky formujú predovšetkým prejav, myšlienkové postoje a vytvára a určuje spoločné puto, ktoré vytvára spolupatričnosť a osobné určenie sa. Avšak už spomínané tri momenty spojené s vylúčením sú príznačnejšie pre nekriticky ladené diela. Kritické diela si dovoľia ostro polemizovať či dokonca kontrovať.

Zaujímavé je tiež sledovať prvky literárnej cenzúry v národne orientovaných textoch. Dokonca sa zdá, že cenzúra je dnes prítlačlivejším, zaujímavejším a produktívnejším pólom bádania než predtým.³ Hoci to môže vyvolávať rozpaky, ale cenzúra bola vždy prítomná v národnej literatúre, či očisťovala národ od problémov a snažila sa o heroizáciu, alebo naopak očierňovala protivníkov a postarala sa o ich priamu démonizáciu.

Komplexná a jasná definícia národnej literatúry v literárnom svete je veľmi náročná. Obzvlášť v rozmanitom svete literatúry, predovšetkým z formálnej stránky. Prístup k ucelenosti náhľadu na národnú literatúru predstavuje konštrukt, ktorý sa musí nevyhnutne opierať o overené literárne koncepcie a interpretačné procesy. Treba tiež jasne vnímať rozdielne vplyvy na literatúru v období, keď vznikala. Treba zachytiť spoločensko-politickú situáciu do čo najjemnejších detailov. Inak národná literatúra stráca svoju hodnotu, modifikuje sa a vzniká z nej už len historizujúci román, napríklad s mýtickými prvkami.

---

2 TUREČEK, Dalibor a kol. *Národní literatura a komparatistika*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, 280 s. ISBN 978-80-7294-305-0 Str.34

3 PAVLÍČEK, Tomáš, Petr PÍŠA a Michael WÖGERBAUER. *Nebezpečná literatura?: antologie z myšlení o literární cenzuře*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, 552 s. ISBN 978-80-7294-859-8 Str.219

Národní literatura a její hledání

Akékoľvek hľadanie národnej literatúry nepatrí medzi jednoduché procesy. Jeden z najzaujímavejších pokusov o výber národnej literatúry je monografia Mojmir Otruby *Hledání národní literatury*, kde rozoberá národnú českú literatúru v 19. storočí, predovšetkým v revolučných rokoch národného uvedomovania sa v celom stredoeurópskom priestore, ktorý sa tiež zviezol na neprebernej vlne záujmu moderného vnímania súdobého sveta. Taktiež veľkú zásluhu počas jednotlivých národných obrodení mali aj literárne romantické tendencie v celoeurópskom meradle. Pohybujeme sa tiež v období obmedzenej prístupnosti k akýmkoľvek textom, čo môže spôsobovať jednostranné absolútne zameranie na určitý problém. Taktiež 19. storočie predstavovalo okrem národnej transformácie aj obdobie veľkej spoločenskej premeny a v neskoršom období aj priemyselno-ekonomickým zmenám. Tieto momenty sa odzrkadlili do celkovej dynamiky literatúry a jej nezanedbateľnému vývinu nielen po umeleckej či jazykovej stránke, ale aj zachytávaním určujúcich národných míľnikov a vytváranie nových národno mýtických prvkov, ktoré vytvárali až nadľudských hrdinov. Napriek nepopierateľnému vývoju neustále boli ukotvené feudálne hranice a štátoprávne určenia. Vytvorilo sa tak niekoľko zaujímavých národných momentov a postáv, ktoré je nutné zachytiť a opísať pomocou jednoduchého systému literárneho výkladu.

Otruba vybral jednoduchý postup výkladu, ktorý rozdelil na sedem stanovených bodov. Syntetická časť začína hneď prvým bodom, ktorý predstavuje obranu v sémantickom priestore mýtu, nasledovaný formálnym a historickým bádáním po mýte, v tomto bode Otruba prechádza na analytickú fázu výkladu, kde sa najskôr oboznamuje s pracovnou hypotézou, vytvára plány obsahu a výrazu a nakoniec vytvára štruktúru modulu obrany svojho národného výkladu literárneho diela.⁴ Pomocou spomínaného postupu sa pokúša Otruba porozumieť textu v intenciách národného chápania a prisudzuje literatúre určité znaky a prvky.

Vnímanie národných motívov v období literárnej moderny čelilo taktiež niekoľkým neľahkým procesom. Jednak v stredoeurópskom priestore došlo k radikálnej politickej zmene, ukončenie kráľovského a stavovského spoločenského zriadenia štátov a prechod na demokratické republikové útvary, ktoré priamo nadväzovali na vykreslené zoskupenia ľudí, predovšetkým na národnom charaktere podľa francúzskeho príkladu. Tieto predpoklady však nebolo možné absolútne dodržať a vznikali

---

4 OTRUBA, Mojmir a Dalibor DOBIÁŠ. *Hledání národní literatury*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, 456 s. ISBN 978-80-200-2179-3 Str.35

viacnárrodné štátne útvary s jedným dominujúcim národom, ktorý v mnohých prípadoch bolo potrebné identifikovať a vytvoriť mu celý vnútorný svet. Jednalo sa predovšetkým o kultúrne a spoločenské pozadie, ktoré v ostatnej dobe predstavovalo skôr len štruktúru pre určité stavy. Avšak spomínanou transformáciou spoločnosti predovšetkým v posledných desaťročiach 19. storočia došlo k vytvoreniu nových spoločenských vrstiev, uľahčil sa prístup k vzdelaniu a celkovo sa povzniesla vzdelanosť širokého spektra populácie. Následovné rozdrobenie politicky homogénneho priestoru na niekoľko navzájom dištančných útvarov predstavovalo absolútne nový model spoločenského života. Avšak adaptácia ľudí prebiehala vo svojich, trochu iných, možnostiach. Zrkadliac na literatúru môžeme nájsť celkom nový prístup k samotnému problému národnej literatúry, ktorá už nemala jasnú potrebu sa identifikovať navzájom, ale identifikovať sa s obsahom a výrazom. Tieto tendencie prinášali aj nové a doteraz neprebádané motívy. Spomínaným katalyzátorom tvorby sú aj nové umelecké smery prichádzajúce z Francúzska či Ruska a vytvárajúce literárnu modernu, ktorej vzťah k národným elementom nie je tak význačný ako pre literatúru obdobia romantizmu.

Vnímanie národných prvkov v literatúre môže prinášať rozmanité interpretácie. Náhlady na národné motívy sú neustále aktualizované podľa spoločenských a politických zmien či noriem. Z tohto dôvodu aj definovanie určitého literárneho textu za národný je komplikovaný a celkovo komplexný proces, nesúci nejednu nástrahu a nejedno citlivé miesto. Treba hľadať spoločné znaky, ktoré sa snažia určiť momenty príznačné pre spoločnosť vymedzenú ako národ a pritom definovať túto skupinu ľudí, jej pocity a myšlienky, v komplexe niekoľkých literárnych princípov, prvkov a postupov. Každý jeden spomínaný moment však má možnosť vyvolať kontroverzie. Preto si vždy kladieme za cieľ nájsť literárny dôkaz, ktorý sa limitne blíži k obrazu.

Hermeneutický pohľad na národnú literatúru

Princípy spomínaného Otrubovho literárneho hľadania sa dajú určitým spôsobom zjednotiť s hermeneutickými výkladovými princípmi. Môžu tiež predstavovať dôležitý prienik medzi hermeneutikou, intertextualitou a sémiotickou štúdiou textu. Uvedené princípy smerujú tak k predstave určenia spojení medzi textom a jeho myšlienkovým pozadím. Literárne hermeneutické dôkazy, ktoré môžu uviesť hermeneutický výklad, tak môžu byť dostatočné ale aj nedostatočné. Podľa toho, či sa dôkaz opiera o dostatočné alebo nedostatočné hermeneutické princípy. Dostatočný dôkaz činí hermeneutický zmysel či súlad, nedostatočný dôkaz je len hermeneuticky pravdepodobný a nie presne uchopiteľný.⁵ Ako je uvedené v Szondiho Úvode do literárnej hermeneutiky princíp spočíva na určení dôkazov, či daný text môže alebo nemôže predstavovať akýsi univerzálny text pre určité spoločenstvo ľudí, respektíve určitý národ. Hermeneutické princípy predstavujú rôznorodé prvky, ktoré vytvárajú funkčnosť textu alebo postáv. Tak vzniká konštrukt, ktorý treba obnoviť a doplniť o chýbajúce motívy.

Prvky národne orientovaných textov sa radikálne líšia pri rôznych možnostiach teoretickej interpretácie literárnou hermeneutikou. Nielen po stránke určitosti, ale aj po stránke obsahovej. Od definovania silných stránok národa – hrdinský historický komplex znakov a postáv – až po zaznamenanie slabostí a slabých stránok národa – reflektované zväčša ľudské hlúposti typické pre daný národ. Celý tento súbor prvkov môže vytvárať aktuálny či historický obraz národa.

„Podľa Paula Ricœura, reprezentanta literárnej teórie 20. storočia, poznajúc sémiológiu a psychoanalýzu, spočíva úloha moderného hermeneutika v schopnosti spojiť dôkladnú analýzu textu, opierajúcu sa o poznatky týchto teoretických disciplín, so zodpovedajúcou interpretáciou. Ricœer tvrdí, že objavenie individuality textu závisí na vôli, na emóciách a na potencii vnímajúceho. Pri skúmaní kultúrnych diel zdôrazňujeme len obmedzené používanie systémových kategórií – zmysel diela je ponorený do historickosti, ako sémantická štruktúra pripomína symbol.“⁶ Takto zachytila Ricœurovu teóriu hermeneutiky v niekoľkých vetách poľská literárna vedkyňa Zofia Mitoseková.

Je jasné, že Ricœurovo vnímanie hermeneutiky je otvorené. Hierarchia hodnôt sa zmenila – zatiaľ čo pre výkladovú hermeneutiku bol

5 SZONDI, Peter a Jean BOLLACK. *Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, 184 s. ISBN 80-7294-094-5 Str.99-100

6 MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, 480 s. ISBN 978-80-7294-332-6 Str.417

prvou hodnotou svätý text Biblia, jeho zasvätený výklad mal reprezentovať veriaci subjekt, v Ricœurovej hermeneutike tvoria texty kultúry, nekonečného množstva symbolov, nástroj našej existencie a túžba bytia⁷

Z tohto dôvodu moderná hermeneutika, predovšetkým v podaní francúzskeho literárneho teoretika Paula Ricœura najlepšie interpretuje myšlienkové konsenzu získané z literárnych diel v určitom historickom období a v určitom spoločenskom okolí. Otázka vzniká pri správnom identifikovaní problému, ktorý vytvára samotná definícia hermeneutiky či už výkladovej, reflektujúcej biblické momenty, alebo modernej reflektujúcej súdobé okolnosti.

V štúdiách Szondiho nájdeme ešte jedno teoretické rázcestie pri skúmaní teórie literárnej hermeneutiky. Síce podobných rozkolov nájdeme v jeho štúdiách ešte niekoľko tento interpretačný moment znie v súvislosti s národnou literatúrou prekvapivo zaujímavo. Ako uvádza Szondi: *„Historicky podmienený nie je len vzájomný pomer síl medzi oboma interpretačnými tendenciami, historická je zo svojej podstaty samotná alegorická interpretácia – tým, že text „posúva“ z doby jeho vzniku do doby svojho vlastného historického horizontu, mu pridávajú príznaky doby, v nej je text interpretovaný, a nie doby, v ktorej vznikol. Pôsobenie dejín je možné sledovať teda aj v alegorickej resp. výkladovej interpretácii. Naopak moderná historicko-gramatická interpretácia sa prejavuje určitejšou stálosťou, pretože si neustále kladie za cieľ odhaliť, čo bolo na pôvodnom mieste myslené. Postupuje pri tom tak, že toto miesto nahradzuje niečím iným.“*⁸

V uvedenom krátkom odseku oznámil Szondi netypický pohľad na rozdelenie literárnej hermeneutiky. Možné presúvanie a reflektovanie textov v úzkej komparácii historických reálií doby vzniku diela a doby vzniku interpretácie, tak vytvárajú možnú reflexiu hľadania tématických symbolov doby vzniku interpretácie. Spomínaný náhľad na diela však môže mať deštruktívne následky a nielen po teoretickej stránke. Hoci historicko-gramatický postup je považovaný za menej autentický, ba až v určitých momentoch prekvapivo unitárny, prejavuje smerovanie k určeniu, keď literárny text predstavuje prvky smerovania, ktoré sú nahraditeľné.

Hermeneutický pohľad, odhliadnuc od všetkých rozdielov, ktoré sama teória prináša, dokáže uceleným pohľadom charakterizovať dielo, jeho podstatu, funkciu motívov a symbolov. Vytvorí ucelený, avšak v každom prípade nedokonalý, interpretačný pohľad na literárne dielo v priamej reflexii, či už súdobej k dátumu vzniku diela, alebo k dátumu vzniku interpretácie.

So zaujímavým a neopomenuteľným pohľadom na hermeneutickú

7 MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, 480 s. ISBN 978-80-7294-332-6 Str.418

8 SZONDI, Peter a Jean BOLLACK. *Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, 184 s. ISBN 80-7294-094-5 Str.20

literárnu teóriu prichádza írsko-anglický literárny teoretik Terry Eagleton v knihe *Úvod do literárnej teórie: „Slovo „hermeneutika“ znamená veda o interpretácii či umenie interpretácie. (...) A nazýva sa tak z dôvodu, že je založená na otázkach historickej interpretácie, nie na transcendentálnom vedomí. Termín „hermeneutika“ bol pôvodne vyhradený pre interpretáciu Svätého písma, v priebehu 19. storočia sa vak jeho záber rozšíril na textovú interpretáciu ako celok. (...) Najuznávanejší pokračovateľ Heideggerovej hermeneutiky je Hans-Georg Gadamer, ktorý nás zavedie do arény plnej problémov, ktoré nikdy neprestali prenasledovať modernú literárnu teóriu. Aký je význam literárneho textu? Do akej miery je pre tento význam relevantný autorský zámer? Môžeme dúfať, že pochopíme diela, ktoré sú nám kultúrne a historicky cudzie? Je možné „objektívne“ porozumenie, alebo je vždy porozumenie neoddeliteľné od našej historickej situácie?“⁹*

Zaujímavá je predovšetkým posledná otázka z citovaného úryvku zo spomínaného diela anglického teoretika Eagltona. Je možné pochopiť respektíve interpretovať literárne dielo, ktorého nepoznáme historické pozadie, objektívne? Odpoveď na túto otázku zrejme jasne nikdy nezískame, hoci je isté, že oveľa pravdepodobnejšia odpoveď by bola nie. A to hneď z niekoľkých dôvodov. Vnútny kozmos literárneho diela je vždy ucelené univerzum, romány ba aj lyrické básnické skladby obsahujú množstvo odkazov, alúzií či digresíí na aktuálne kultúrno-spoločenské dianie, na jednoduché veci každodennosti, ktoré do dnešnej doby neprežili či nezachovali sa. Z tohto dôvodu môžeme objektívne interpretovanie považovať za neuskutočniteľný konštrukt. Avšak skupina textov z ostatných období, ktoré sa tešia záujmu a čítanosti aj v dnešných dňoch obsahujú predovšetkým univerzálne a identifikovateľné momenty aj pre dnešný kritický a čitateľský svet. Potrebné informácie k pochopeniu dobového textu bývajú obsiahnuté v prídavných statiach literárneho diela, ak je potreba. V inom prípade si môže čitateľ sám vypátrať neznáme, či tajomné odkazy, ktoré odzneli v literatúre. Oveľa ťažšie je však zachytiť a dokumentovať všeobecnú spoločenskú situáciu, akúsi všadeprítomnú atmosféru. Dnešné generácie mladých ľudí nikdy nečelili radikálnym nedostatkom, nikdy nepociťovali strach z priameho vojenského ohrozenia, či je pre nich cudzie ovzdušie nakazené smrteľnými chorobami. A práve mnohokrát môže slúžiť pochopenie historickej situácie, v ktorom dielo vzniklo ako univerzálny kľúč na interpretáciu literárneho diela odpovedajúcim spôsobom.

Celý problém môže uzavrieť priama Szondiho téza, že je nutné sa obmedziť na hermeneutiky tých epoch, ktoré ešte našu vlastnú dobu ovplyvňujú.¹⁰ Len je otázne, ktoré epochy takto môžeme ešte považovať.

9 EAGLETON, Terry. *Úvod do literárnej teórie*. 2. vyd., v nakl. Plus 1. V Praze: Plus, 2010, 318 s. ISBN 978-80-00-02587-2 Str.85

10 SZONDI, Peter a Jean BOLLACK. *Úvod do literárnej hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, 184 s. ISBN 80-7294-094-5 Str.22

Jednoznačne však po rozpadne Rakúsko-Uhorskej monarchie došlo k polarizácii Európy, ktorá následovne zanikla a vytvoril sa súčasný globalizovaný svet, do ktorého patrí stredná Európa ako viac-menej kompaktný prvok. Napokon si môžeme položiť otázku, či sledované obdobie druhej polovice 19.storočia a prvých troch dekád 20.storočia je pre dnešnú dobu príliš vzdialené, nepoznané či cudzie. Ostatne medzičasom spoločnosť stratila nielen kultúrne dedičstvo spomínanej doby, ale aj bežné spoločenské prvky. Veľká národná rozmanitosť sa v strednej Európe po vzore francúzskej nacionálnej filozofie skoro stratila. Taktiež komunikácia medzi jednotlivými krajinami je len v rekonštrukcii.

Hľadanie národnej literatúry v strednej Európe

Pohľad na situáciu po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie

Situácia, v ktorej sa zrazu ocitla celá stredná Európa, od pobrežia Baltského mora prakticky až k pobrežiu Jadranu, sa zmenila. Tvorili sa úplne nové štátoprávne celky, nové regióny, nové spoločenské prepojenia ľudí. Vytvoril sa nový svet, ktorý dovtedy prejavoval svoju kompaktnosť len veľmi rozpačito. Turbulenciami prešla aj politická scéna. Zánik stredoeurópskej monarchie napojenej na Habsburgovský rod bol neodvratný. Na pozostatkoch monarchie vznikol nový štát s úradným nemeckým jazykom; vytvoril sa spoločný štát Čechov a Slovákov, kde silné postavenie mali stále minority, predovšetkým Nemci a Maďari; ustálila sa forma Maďarska, akéhosi nástupcu historického Uhorska; vytvorilo sa Poľsko, ktoré sa však nevyhlo ešte jednej radikálnej zmene hraníc v 20. storočí; južné Alpy, sa rozdelili v ich neprospech; Benátsko sa opäť pričlenilo k svojmu macošskému štátu.

Všetky spomínané zmeny; spoločenské, politické; prinášali novinky aj na kultúrnom poli. Najvýraznejšie sa tieto zmeny prejavovali predovšetkým v literatúre jednotlivých štátoch. Badať vyrovnávanie sa s novou situáciou, ktorá bola pre mnohé spoločenstvá minimálne rozpačitá. Na následných stránkach sú zachytené pocity literátov k vznikom a identifikácii nových národných celkov v strednej Európe.

Medzi emblematické dielo rakúskej literatúry vo veľkej vlně národne orientovaných textov je rozsiahla románová freska Muž bez vlastností Roberta Musila, ktorá zaznamenáva život v upadajúcej monarchii a v rokoch beznádeje, nevedomosti a trápenie sa rakúskej spoločnosti pri tvorbe novej štátnosti, už bez záštity monarchie.

Ako zástupca moderného slovenského národného literárneho diela sa dá považovať kratší románový text Cesta životom Ladislava Nádasí-Jégé, ktorý zaznamenáva vyrovnávanie sa s novou spoločenskou situáciou v slovenskom priestore. Vytvorenie novej spoločnosti, ktorá stratila mnohé časti stáročia identické pre slovenské prostredie.

Robert Musil a jeho Muž bez vlastností

A zostáva iba otázka, či má byť básnik
dieťaťom svojej doby alebo jej stvoriteľom.

(Robert Musil)

Jednoznačne najvýznamnejším autorom rakúskej literatúry v období po rozpade monarchie je Robert Musil, narodený 1880 v korutánskom Klagenfurte (starý slovenský názov Celovec¹¹). Pochádza z rodiny univerzitného profesora, ktorý dlho pôsobil v Brne. Študoval v Brne, Hraniciach na Morave a Berlíne. Po štúdiách pracoval ako knihovník, redaktor, krátky čas ako úradník rakúskeho ministerstva zahraničných vecí. Dlhو žil v Berlíne, neskôr pôsobil vo Viedni napokon emigroval do Švajčiarska, kde v chudobe a samote v roku 1942 umrel.¹²

Ako sám uviedol vo svojich esejach: „*Mladý človek začína ako literát a nie ako spisovateľ, či dokonca rovno ako dramatik, historik, kritik, esejista a tak ďalej, i keď chceme pripustiť, že sa ľudia istým spôsob „rodia“ tým či oným, a podstata literatúry už nie je v poriadku, akonáhle sa už táto súvislosť už necíti.*“¹³

Zrejme aj z tejto príčiny jeho literárne prvotiny boli oveľa viac literárne než polyhistorické. Dôkazom môže byť prvé románové literárne dielo Zmätky chovanca Törlesa.

Jeho monumentálne dielo vzniklo až o niekoľko desaťročí neskôr, obsiahlo všetky substancie vyššie zmienené, dramatické, historické, kritické či esejistické prvky zastrešené pod jedným epickým ba až monumentálnym nedokončeným románovým dielom. Román, ktorý sa dá ťažko literárne uchopiť nielen z dôvodu obrovského rozsahu, ale aj pre mnohohvrstevný príbeh plný alúzií. Obsahuje aj nespočetné množstvo digresíí. Samotný román Muž bez vlastností vznikol niekoľko rokov, ba až desaťročí, avšak pôvodne vydaná neucelená zbierka z rokov 1930 a 1932 bola neskôr doplnená v roku 1952 Adolfom Frisé o texty z Musilovej pozostalosti. Nové vydanie sa však stretlo s odmietnutím.¹⁴ Aj preto sa román dostáva do popredia práve v ostatných dvadsiatich rokoch, počas

11 Starý slovenský názov pochádza zo slovinskej jazykovej verzie názvu rakúskeho mesta Klagenfurt.

12 BERGHAHN, Wilfried. *Robert Musil*. 84.-87. Auf. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1996, 189 s. ISBN 3-499-50081-7 Str.7-26

13 MUSIL, Robert a Růžena GREBENÍČKOVÁ. *Eseje*. Praha: Dauphin, 1998, 245 s. ISBN 80-86019-64-0 Str.168

14 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5.Str.741

ktorých začal intenzívny proces definície a ucelenia rakúskej literárnej scény,¹⁵ a vyčlenenie národne motivovanej literatúry. Na prvý pohľad sa to o epickom diele nedá povedať, avšak pri dôkladnejšom štúdiu románu nájdeme ne jeden dôkaz, že *Muž bez vlastností* si jednoznačne zaslúži punc národného románu z obdobia rakúskej literárnej moderny. Hoci plasticosť postáv a motivácia príbehu tomu nemusí primárne naznačovať. Spolu so spisovateľmi ako Stefan Zweig, Joseph Roth, Franz Werfela, Franz Theodor Csokor či Heimito von Doderer sa posnažili evokovať atmosféru a príznačné rysy spoločnosti a kultúry žijúcej pri Dunaji. A nedochádza pritom len k náhodilej tematickej súvislosti, ktorá by spjovala niekoľko autorov len na základe vnútorných kritérií, založených na zhodných motívoch a námetoch jednotlivých diel¹⁶ v Rakúskej literatúre prvej polovice 20. storočia, predovšetkým po skončení Prvej svetovej vojny.

Musilova kniha je pretkaná národnými motívmi a tematicky rozoberá jedno z viacerých krízových období rakúskej histórie. Situácie v diele opisujú momenty pred rozpadom, rozpadu a po rozpade Rakúsko-Uhorského súštátia a vyrovnávanie sa s novou situáciou na rakúskej strane medzi obyvateľmi Viedne. V knihe sú zaznamenané pocity, či už obyčajných ľudí, tak aj šľachty a armády. Vnímanie situácie je však podobné. Šľachtické stavy a armádni dôstojníci pociťujú zradu svojho štátu a vnímajú celú situáciu aj ako osobnú prehru, ktorá ich oberie postupne o všetko; o majetok, postavenie, úctu rodiny či priateľov. Obyčajní ľudia taktiež vnímajú chystané zmeny, snažia sa im prispôbiť, ale v momente, keď k nej skutočne dôjde sú stratení. Nevedia sa identifikovať, strácajú sa svojmu materskému štátu, celý tzv. „rakúsky rok“, ktorý mal predstavovať oslavu úspechu a utvrdenie postavenia prežívajú zlomení a zničení. Nemysliteľné udalosti sa stávajú skutočnými a obyčajné a známe prostredie sa zrazu absolútne odcudzilo.

Autor pod vplyvom všetkých spomenutých udalostí prezýva jeho súdobú krajinu „Kakánia“¹⁷, teda akási krajina, kde predtým mnoho vecí fungovalo a zrazu, vplyvom neviditeľného vnútorného rozkladu, všetko stráca význam.¹⁸ Krajina sa začala protiviť všetkým a všetci ju začali primárne nechápať, ba až nenávidieť. Štát bol totiž spravovaný v tichosti,

---

15 MENASSE, Robert. *Krajina bez vlastností: eseje o rakúskej identite*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000, 92 s. ISBN 80-7149-282-5 Str.104

16 MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3 Str.16

17 Názov pre Rakúsko používaný v jemne pejoratívnom či láskavom kontexte, ktorý používal Musil vo svojej literárnej tvorbe.

18 RATTNER, Josef a Gerhard DANZER. *Österreichische Literatur und Psychoanalyse: literaturpsychologische Essays über Nestroy - Ebner-Eschenbach - Schnitzler - Kraus - Rilke - Musil - Zweig - Kafka - Horváth - Canetti*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1998, 325 s. ISBN 3-8260-1510-x Str.180-181

akoby o tom nikto nemal vedieť, diskrétno a bez rozporov.¹⁹ Preto práve tento nový impulz predstavoval silnejšiu záťaž a hystériu, ktorú nikto nepredpokladal.

Samostatnú diskusiu si zaslúži definovanie rakúskej národnosti či štátnosti. Sú to len stredoeurópsky Nemci, či je to svojbytný národ s kultúrnymi a historickými koreňmi? Majú právo sa odlišovať od veľkého nemeckého spoločenstva, či majú sa poddať ako to spravili napríklad Bavori? Sú teda po rozpadne monarchie Habsburské dedičstvo, alebo len nechcený pozostatok cudzích príchodných panovníkov? Všetky a mnohé ďalšie otázky sa vynárajú pri akomsi sebaurčení v rakúskom priestore predovšetkým v zrovnaní s nemeckým priestorom.

Mnoho nezrovnalostí dochádza aj na území samotného Rakúska, kde sa stretávajú distingvovaní Viedenchania rezaní najvyšším štandardom západného sveta spolu s obyvateľmi Balkánskeho polostrova, po stáročia usídlení predovšetkým na východ od Viedne, niekoľkými alpskými etnikami, ktoré sa doposiaľ nevzdali svojich obyčajov, predovšetkým Korutánci a Tyroláci²⁰, či obyvatelia severnej časti Rakúska silne nemecky naklonení. Všetky tieto skupiny už v dobe románu vytvárali klasický kolorit Rakúska a práve v centre, vo Viedni, sa všetky tieto heterogénne skupiny stretávali a hľadali spoločnú reč, ako ostať na žive a nenechať sa príšerne potupiť.

Talianky germanista Claudio Magris v diele Habsburský mýtus uviedol: „Musilovo „rakúšanstvo“ nie je možné zreteľne oddeliť od zvyšku jeho osobnosti – a práve preto sme sa zamerali naň. Toto rakúšanstvo je úzko spjaté so všetkými ďalšími prvkami a upozorňuje na seba neustále, v aforizmoch, narážkach a jednotlivých zmienkach, ktoré takmer minimálne obnovujú rakúsko-uhorský svet vo všetkých jeho možnostiach. Národnostné rozpory a patetický pokusy o ich prekonanie, loci communes a spoločenský ceremoniál, obyčaje a sociologické charakteristiky – to všetko skladá v úhrne najživší a básnicky najhodnotnejší obraz Kakánie.“²¹

Uvedené zhrnutie presne definuje širokú škálu pocitov, ktorú cítiť na mnohých miestach v Musilovom románe. Ostatne dotýka sa a neustále odkazuje, či porovnáva starý svet s novým, akoby sa mu toto medziobdobie páčilo, stalo sa jeho útočiskom a bezpečným miestom. Preto možno je Rakúsko pomenované v románe ako „Kakánia“. Nezodpovedá ani stavu predtým a ani túžobnému novému stavu, so samozrejším obnovovaním konštruktu monarchie.

Zaujímave je tiež zistenie nakoľko je súčasné Rakúsko podobné s tým medzivojnovým a obe tieto Rakúska porovnať s monarchiou. Jestvuje

19 MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3 Str.21

20 Obyvatelia rázovitých rakúskych oblastí – Korutánska a Tyrolska.

21 MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3 Str.273

jasné ohraničenie týchto bodov, ale či je to stále len nejaký fingovaný model rakúšanstva resp. austriazität²², ako tomuto stavu hovorí napríklad Magris²³. S určitou dávkou istoty môžeme tvrdiť, že v každom období sa spomínané rakúšanstvo viac či menej vyhradzovalo voči nemeckému povedomiu a taktiež viac či menej zapadalo do stredoeurópskeho kontextu. Ako v úvode svojich esejí poznamenal Menasse, Rakúšania sú vlastne potomkovia štyroch pranárodov, a to Keltov, Germánov, Románov a dokonca aj Slovanov²⁴. Takže tento národný konštrukt má svoje labilné miesta, ktoré ale sa spolu snažia vytvoriť pevný základ pre budovanie národného uvedomenia, ktoré je labilné dodnes.

Nutno ešte poznamenať, že rakúska literatúra sa národným témam tak blízko dotýka vlastne až pred pádom monarchie, v predchádzajúcich obdobiach sa síce objavovali národne tendenčné diela, ale nie je jasné či sa jedná práve o národnú literatúru rozoberajúcu predovšetkým rakúske spoločenstvo. Z toho dôvodu môžeme považovať širokú literárnu vlnu počiatku 20. storočia za formovanie rakúskeho národného románu. V širšom slova zmysle môžeme hovoriť o autoroch ako Musil – Zweig – Werfel – Schnitzler – Nestroy – Roth – Rilke, ktorí sa aktívne venovali literárnej tvorbe.²⁵

I

Prvá časť Musilovho románu *Muž bez vlastností* predstavuje pomalé ale pritom hlboké ponorenie sa do súdobej Viedne, jej spoločenskej situácie, jej názorovému prostrediu. Snaží sa tiež o načrtnutie mikrosociálnej situácie, predovšetkým opisným a filozofickým spôsobom.

V následovnej ukážke môžeme vidieť zamyslenie sa autora nad spoločnosťou rozdelenou súvisle na starú a mladú. Vyčíta sa tu predovšetkým neochota zmeny a vnútornej premeny, ktorou spoločnosť prechádzala v dobe vzniku románu:

„Napokon sa však vnucuje otázka, je všetko na svete tak hore nohami, že sa to musí neustále otáčať? Ale na tom svet sám dal už dávno dve odpovede. Lebo ako existuje, bola väčšina ľudí v mladosti predurčená na otáčanie sa. Považovali za smiešne, že starší ľudia ľpejú na tom, čo je, a že myslia srdcom, kúskom mäsa, namiesto toho aby mysleli mozgom.

22 Nemecký termín pre rakúšanstvo, používaný predovšetkým Magrisom.

23 MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3 Str.273

24 MENASSE, Robert. *Krajina bez vlastností: eseje o rakúskej identite*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000, 92 s. ISBN 80-7149-282-5 Str.104

25 RATTNER, Josef a Gerhard DANZER. *Österreichische Literatur und Psychoanalyse: literaturpsychologische Essays über Nestroy - Ebner-Eschenbach - Schnitzler - Kraus - Rilke - Musil - Zweig - Kafka - Horváth - Canetti*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1998, 325 s. ISBN 3-8260-1510-x Str.8-7

Títo mladší ľudia vždy postrehnú, že morálna hlúposť starších je práve taký nedostatok nových kombinačných schopností ako obyčajná intelektuálna hlúposť, a ich prirodzenou morálkou je morálka výkonu, hrdinstva a zmeny. Navzdory tomu, ako prišli do rokov konania, už o tom nič nevedeli a ešte menej chceli o tom vedieť a počuť.“²⁶

Intelektuálna, či širšie spoločensky chápaná, hlúposť je schopná dráždiť a poburovať – rozhodne neupokojuje za všetkých okolností. Vyvoláva netrpezlivosť a v neobvyklých prípadoch až krutosť, ktorá môže prejsť do otvoreného sadizmu.²⁷ Hlúposť je situovaná do rozmanitých polôh v celej Musilovej románovej freske. Stretávame sa už so spomínanou intelektuálnou hlúposťou – hlúposťou byrokracie, hlúposťou práva ba hlúposťou vedúcich osobností monarchie. Hlúposť sa premietla tiež do spomínaného hesla a autorovho pomenovania súdobého Rakúska – „Kakánie“ – krajiny absurdity, nepochopenia a historických komplexov.

Musil sa tiež snaží zachytiť všeobecnejší obraz Rakúska ako súčasť novej ešte celkom búrlivej Európy, ktorá neustále vníma svoje negatívne a aj pozitívne vlastnosti.

„A je to vždy zázrak, keď po takejto pozvoľna upadajúcej dobe dôjde náhle k nepatrnému duševnému vzostupu, ako sa tentokrát stalo. Z olejnatého hladkého ducha posledných dvoch desaťročí devätnásteho storočia povstala v celej Európe okrídlená horúčka. Nikto presne nevedel, čo vlastne vzniká; nikto nevedel povedať, či vznikne nové umenie, nový človek, nová mravnosť alebo snád' prerozdelenie spoločnosti. Preto každý o tom hovoril to, čo sa mu hodilo do polievky. Ale všade povstávali ľudia, aby rozpútali boj proti starému. (...) Kebyže sme tú dobu rozložili, vyšiel by nezmysel, (...), ale v skutočnosti všetko splývalo v jeden ohnivý zmysel. Táto ilúzia, ktorá sa vtelila do magického dátumu prelomov storočí, bola tak silná, že jedni sa nadšene vrhali na nové, ešte nepoužité storočie, keď druhí sa ešte rýchlo prechádzali po starom, ako po dome, z ktorého sa skoro vysťahujú, a nepocítovali, že by toto druhé konanie bolo nejako podstatne rozdielne.“²⁸

Vidieť, že autor veril v scelenie spoločenského a politického priestoru nielen v strednej Európe. Zamýšľal sa nad tým z pohľadu postáv rôzneho typu a charakteru, a ponímal to ako celospoločenskú otázku. V úvodnej časti sa viac národne podfarbených miest nevyskytovalo. Ale formou, filozofiou a jazykom uviedol Musil svoju románovú fresku prekvapujúco pútavo.

---

26 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argo 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.34

27 MUSIL, Robert a Růžena GREBENÍČKOVÁ. *Eseje*. Praha: Dauphin, 1998, 245 s. ISBN 80-86019-64-0 Str.91

28 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argo 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.43-44

II

Druhá časť Musilovej románovej fresky si kladie za úlohu predovšetkým dejovo rámcovať príbeh. Nájdeme tu zaujímavý počet príbehových digresíí, ktoré však na dynamike a tonalite textu neuberajú. Práve naopak, spomínané odbočky pôsobia kompaktným dojmom pre štruktúru a formu literárneho diela.

Taktiež v druhej časti románu začnú vystupovať do popredia myšlienky, ktoré sa snažia opísať rakúsky národ, hoci vo veľmi krátkych, ba až banálnych momentoch. Tie však postupne – v priebehu druhej časti románu vytvoria skoro kompaktnú a kompletnú predstavu rakúšanstva, či už širšieho, postaveného na základe rakúsko-uhorskej monarchie, alebo užšieho postaveného na základe spoločenstva ľudí, ktorým sa prisudzuje určitá krajinská spätosť.

„Jeho Veličenstvo, náš milovaný Cisár a Pán, oslávi v roku 1918 vzácné jubileum svojho sedemdesiatročného požehnaného nastúpenia na trón; (...) Tu sa gróf Leinsdorf zastaví a zaváha, či nemá spomenúť rozkladné javy, (...) a bude nutné počítať s odporom Uhorska, (...) Toto rakúsko-uhorské štátne cítenie bola substancia tak zvláštne strojená, že sa zdá skoro zbytočné to niekomu vysvetľovať, kto to neprežil. Netvorila ju totiž jedna rakúska a jedna uhorská časť, ktoré sa, akoby sme sa všetci domnievali, doplňovali. Ale skladala sa z jedného celku a z jednej časti, totiž z uhorského a rakúsko-uhorského štátneho cítenia a to druhé bolo práve v Rakúsku doma, čím vlastne rakúske štátne cítenie ocitlo bez domova.“²⁹

Filozofická rovina sa v románe dá tiež zaznamenať. Hoci je rozdelená na niekoľko menších statí, medzi niekoľko rôznych postáv a priestorov v texte, ale stále predstavuje dôležitú súčasť diela, jeho konceptuálnej stránky, či celkového literárneho útvaru. Taktiež dochádza až na nepredvídateľné segmentovanie častí, ktoré niesli filozofický podtext naprieč niekoľkými miestami v druhej časti románu. Očividne sa autor snažil dodržať obsahovú a hodnotovú stránku z prvej časti stále viac-menej v intenciách myšlienok v texte, tak aby odpovedali jasnej formulácii, ba až nesú charakter krátkej ľudovej slovesnosti.

„Každá generácia z veľmi pochopiteľných dôvodov hľadá na život; do ktorého sa narodila, až na tých niekoľko málo vecí, na ktorých zlepšení majú záujem; ako na pevne stanovený.“³⁰

Filozofovanie nad generačnými rozdielmi sa reflektuje aj vo vnímaní kontrastu starého s mladým, poprípade mŕtveho so živým. Musil vníma práve tento protiklad miestami až radikálne. Presnosť, správnosť umŕtvujú. Všetko, čo sa dá definovať, čo je určitý pojem, je mŕtve.

29 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.127

30 Tamtiež Str.201

Naopak, pokiaľ sa jedná o živé slovo, živé predmety, sú nedefinovateľné a plné vôle a citu.³¹ Mladosť, nerozvážnosť podliehajú zmene a žijú. Staroba a presnosť sú ustálené a preto sú mŕtve. Práve tento kľúč sa ľahko dá aplikovať aj na „nové štáty“ a „starú monarchiu“ z Musilovho diela. Štáty sa rozvíjajú a pulzujú, hoci aparát monarchie kamenie a umiera. Podobnú súvislosť môžeme badať aj s ľuďmi, kde starí ľudia odchovaní v monarchii sa nemenia, nezžívajú sa so situáciou, nehľadajú progres. Naopak mladí ľudia sa tešia, vnímajú dynamiku, netrpia historickými krivdami a hľadajú dopredu. Napokon vidíme jasné konkurovanie si pesimistického a optimistického smeru, ktoré na sebe závisia a ovplyvňujú sa, ale ich vývoj je separátny.

Autor nasledovne preukazuje priestor pre formovanie motívov spoločenskej koncepcie súdobej Viedne, kde sa stretávali najnižšie vrstvy s najvyššími prakticky neustále. Dielo sa zaujíma o ich duševný svet a polemizuje, ktorý a o koľko je vyzretejší, lepší či múdrejší.

„Nebezpečenstvo spojenia s veľkými vecami dalo by sa preto tiež označiť ako zákon zachovania duchovnej hmoty, a zdá sa, že platí dosť všeobecne. Reči vysoko postavených osôb, pôsobiacich vysoko, sú zvyčajne bezobsažnejšie než naše vlastné.“³²

Problematika vrstvenia spoločnosti v Musilovej románovej freske je všeobecne jasné ale problematická na obhájenie jasných kontúr, ktoré určujú vážnosť a dôležitosť jednotlivých postáv. Je dôležitejšia aristokratická štruktúra alebo obyčajní sedliaci. Sú dôležitý nemecky hovoriaci obyvatelia monarchie, či tí všetci ostatní.

Samotný komplex problémov voči nemeckému prostrediu – avšak nie jazyku – je rozsiahly. Už v predvojnovom období vnímal a cítil nemecko, vojnu, europeizmus v akomsi podivnom rade, ktorý spolu priamo náležal. Práve vo vojne videl transformáciu súčasného národne orientovaného Európana na nový ideálny stav európskeho človeka, ktorý prekračoval hranice štátu aj národa a necítil sa byť viazaný dobovými formami života.³³ A tieto pocity boli určite komplexnejšie, totiž strata spoločenského rozpoloženia, ktoré bolo príznačné pre jednotlivé krajiny chystali utvorenie jednej celistvej spoločenskej vrstvy, rozdelenej len minimálne. A to popieralo akékoľvek zažité situácie príznačné pre rakúske prostredie, respektíve pre prostredie celého rakúsko-uhorského súštátia. Nemecko tak dýchalo na chrbát rakúskej spoločnosti absolútnu stratu identity, ku ktorej mohlo dôjsť detronizáciou Habsburgovcov a ich vyhnanie. Jediná prekážka predstavovala nekompaktnosť prostredia, strach zo samotného nemeckva a vnímanie Nemecka ako solitérneho

31 MUSIL, Robert a Růžena GREBENÍČKOVÁ. *Eseje*. Praha: Dauphin, 1998, 245 s. ISBN 80-86019-64-0 Str.75-76

32 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.290

33 MUSIL, Robert. *Duch a skúsenosť: eseje*. Bratislava: Kalligram, 2000, 398 s. ISBN 80-7149-326-0 Str.59-60

agresora.

„(...) odpor, ktorý obyčajný Rakúšan pociťoval k nemeckému bratovi. Tento odpor zodpovedal vo svojej klasickej forme podobe, ktorá sa medzičasom stala jedinečnou, (...)“³⁴

Claudio Magris vo svojich poznámkach uvádza citát poľského židovského historika Lewisa Bernsteina Namiera: „Každý rakúsky Nemec bol čiastočne Rakušanom, čiastočne Nemcom. Len málokedy si zvolil jedno alebo druhé, a bol prípadne pripravený zriecť sa spoločného zväzku s Nemeckom za cenu udržania Rakúska, alebo naopak obetovať Rakúsko v prospech veľkého Nemecka – väčšinou sa všetci nešikovne snažili zachovať si obidve príslušnosti s tým, že svoje – deutschum³⁵ – stavali na obdiv práve vo Viedni, hlavného mesta mocnárstva, v ktorej bola len pätina obyvateľov nemecká.“³⁶

Tu vidieť nový pohľad na nemeckosť obyvateľstva, ktoré ho vnímalo ako akési ďalšie útočisko, nový priestor pôsobenia, či alibistickú výhovorku v prípade prehry osobnej, štátnej, či národnej. Tento postup pri formovaní národnej jedinečnosti a individuality veľmi ničil samotný pocit rakúšanstva a prakticky rakúšanstvo splyvalo s nemectvom. To sa neustále snažil systematicky rozlišovať aj Musil vo svojom diele na jeho postavách, avšak aj jeho postavy nemali vždy jasnú predstavu svojej národnej identity – svojho rakúšanstva – svojho nemectva a to hneď z niekoľkých neustále sa opakujúcich sa dôvodov. Nános spomínaných problematických elementov však predstavoval skôr len dobový obraz spoločnosti, ktorý do istej miery funguje dodnes. Ostatne samotný príklon k nemeckosti neprinášal ani radikálne spoločenské výhody ani nevýhody. Predstavoval len určitú šifru, ktorá bola aj tak dôležitá len pre určitý okruh v spoločnosti, nie celoplošne.

„Dnes sa tvárime, akoby nacionalizmus nebol nič, než výmysel armádnych dodávateľov, (...) Obyvatelia tejto cisárskej a kráľovskej cisársko-kráľovskej dvojmonarchie boli postavení pred neľahkú úlohu; mali sa cítiť cisárskymi a kráľovskými rakúsko-uhorskými vlastencami, zároveň však tiež kráľovsko-uhorskými a cisársko-kráľovsko-rakúskymi. (...) Rakúšania naopak neboli zo začiatku pôvodne ničím a mali sa podľa názoru svojich vrchností cítiť hneď Rakúsko-Uhrami alebo Rakúšanmi-Uhrami; (...) Obe časti Uhorsko aj Rakúsko sa k sebe hodili ako červeno-biely zelený kabát k čierno-žltým gatiám; kabát bol samostatná časť odevu, ale gaty boli zvyšok už neexistujúceho čierno-žltého obleku, ktorý bol rozpáraný roku 1867. (...) Preto keď sa Rakúšana spýtali, kým je, nemohol prirodzene povedať: Som príslušník kráľovstva a krajín zastúpených v ríšskej rade, ktoré už neexistujú – a z toho dôvodu radšej

34 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.308

35 Nemecký termín pre nemectvo, stav nemeckosti.

36 MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3 Str.60

povedal: Som Poliak, Čech, Talian, Friulec, Ladinec, Slovinec, Chorvát, Srb, Slovák, Rusín či Valach, a to bol ten takzvaný nacionalizmus.“³⁷

Veľké odmietanie svojej vlastnej identity je pre Rakúšanov veľmi príznačné. Nevenovať jej dostatočnú pozornosť bolo v minulosti normálne. Avšak celoeurópskym pádom stredovekých kráľovských systémov sa vytvára otázka, ako a prečo sa aspoň teoreticky prihlásiť k Rakúsku ako svojej domovine, či domovskej krajine. Opäť dochádzalo predovšetkým k problematickým vnímaním svojej vlastnej identity a nahradzovanie za viac komplexnejšie identity. Všetky ostatné národnosti mohli v súdobej románovej Viedni pôsobiť omnoho komplexnejšie a celistvejšie. Drobné národnosti sa prezentovali silným spoločným putom, spoločnými tradičnými zvykmi, niekedy až uniformným oblečením, ktoré ľahko identifikovalo ľudí. Drobné etniká pôsobili celistvo a komplexne, ako fungujúce spoločenstvo ľudí, síce na domácej, ale jazykovo-kultúrne cudzej pôde. Možno na obyvateľov Viedne pôsobili tieto spoločenstvá, ako dobre organizované a fungujúce, hoci ich sociálne spoločenstvo prežíva hlboký úpadok a praktický rozpad. Preto možno považovať, že akékoľvek iné kultúrne a sociálne spoločenstvá, niesli určitú hodnotu, ktorú Rakúšania práve len hľadali a utvárali si ju k svojej vlastnej spokojnosti.

Problém rakúskej identity identifikoval do veľkej miery Musil aj ako nedostatočné rakúske kultúrne prostredie, ktoré následovne nepodporovalo vytvorenie zdravej politickej spoločnosti. Autor už v roku 1912 v eseji „Politika v Rakúsku“ vraví: „*Politika v Rakúsku zatiaľ nemá ľudský účel, ale iba účel rakúsky.*“³⁸ Môžeme teda sledovať práve problém nekoncepčnej politiky, ktorá sa snažila riešiť predovšetkým problémy mešťanstva a panstva než ľudí ako celku. Môžeme cítiť segmentovanie spoločnosti na rakúsku, ktorú primárne predstavovalo spomínané mešťanstvo a panstvo a všetky ostatné spoločenstvá nemali priame nadväzovanie na Rakúšanstvo. Táto predstava akéhosi „panského národa“ však nemôže byť funkčná. Ostatne Musil sa vo svojej románovej freske neustále vysmieval a posmieval takýmto „Kakáňanom“, ktorí sa neustále cítili obrovsky nadriadení, uvedomelo povýšení a nekonečne dôležití. Povýšenecké momenty neboli otázkou len najvyšších vrstiev, ale akosi celá národná hmota neustále cítila a utvrdzovala sa vo svojej národnej respektíve národnostnej nadradenosti, i keď nie až tak radikálne, ale naopak, celý tento svoj výmysel popierali svojim celkovým chovaním. Avšak nikdy nie groteskným.

„A určite je dovolené povedať, že si Kakáňania vždy, keď sa ich vyššie ja odmlčali, oddýchli a cítili sa vo funkcii poslušného tráviaceho ústrojenstva, tak ako boli stvorení všetci ľudia, veľmi udivení svojou

37 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.326-327

38 MUSIL, Robert. *Duch a skúsenosť: eseje*. Bratislava: Kalligram, 2000, 398 s. ISBN 80-7149-326-0 Str.29

skúsenosťou vo funkcii nástroja dejín.“³⁹

Opäť sa Musil zamýšľa nad problémom národnej identifikácie či národného cítenia. Autor vykladá tieto pojmy len čiastočne, pretože len čiastočné odpovede považuje za uspokojivé. Avšak práve zoči-voči tomuto nedostatku, ktorý napriek všetkému úsiliu pretrváva, autor vidí potrebu, aby vznikol dialóg na tieto témy, hoci nie dokonalý, bez jasných kontúr, nezakrývajúc bezradnosť a neútechu, v ktorej sa napriek frázam všetci nachádzame.⁴⁰

Všeobecné odmietanie jasnej definície národa, národnej identity a národného cítenia je príznačné pre Musilov román. Prakticky nevieme, ktorý národ môže byť označený ako predobraz práve sa vytvárajúceho rakúskeho národa, ktorý postráda historickú hĺbku, ku ktorej sa buď nevie prihlásiť, alebo ju jednoducho nevidí. Práve problém prehliadania nechcených udalostí, zlých momentov, či akejsi neférovosti je typické pre germánske národy. Jednoducho sa určite témy tabuizujú a prakticky prestanú pre dané spoločenstvo existovať. Na podobných princípoch nadviazal aj rakúsky národ, ktorý prestal vnímať svoje pôsobenie predovšetkým pred nástupom Bachovho absolutizmu roku 1876. Dovtedy a odvtedy môžeme vnímať dve veľmi nesúrodé myšlienkové hnutia, ktoré sa snažili formovať a vytvárať rakúske národné cítenie a celkovo jeho existenciu. Je len otázne, ako sa to skutočne odrazilo na nálade obyvateľstva, či tieto nálady ovplyvňovali aj ich samotné pocity, myšlienky, nálady, frustrácie.

Ostatne na prelomoch 1919/1920 sa Musil v jednom krátkom prejave nad národom a jeho nacionalizmom zamyslel nasledovne: „*Prichádzam na to, že národ je abstraktum. Nemáme ani spoločný jazyk, pretože väčšina národa nerozumie môjmu jazyku lepšie ako ja angličtine. Ani nijako ja nepôsobím na národ. Síce ma čítajú v Moskve, ale určite nie vo Weidling am Bach*⁴¹, čo je len na štyri hodiny chôdze od môjho písacieho stola. Podme ešte ďalej. Človek ducha je svojím národom hanený. Angličania strčili Wilda⁴² do väzenia, Flauberta⁴³ jeho národ hnal pred trestný súd, Dostojevský⁴⁴ sedel na Sibíri ...⁴⁵“ Vidíme jasný dôkaz, ako autor nechápal a nepovažoval za funkčné aj oveľa väčšie a tradičnejšie národné celky. Vnímaval vrstvu inteligencie ako jeden spoločný všadeprítomný nadnárod, ktorý myslí a chápe rovnakým spôsobom. Ostatní, síce bývajú vedľa seba, hovoria spoločným jazykom a považujú

39 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.383

40 MUSIL, Robert. *Duch a skúsenosť: eseje*. Bratislava: Kalligram, 2000, 398 s. ISBN 80-7149-326-0 Str.85

41 Malá obec neďaleko Viedne.

42 Oscar Wilde (1854-1900) írsky prozaik pôsobiaci v Anglicku a Francúzsku.

43 Gustave Flaubert (1821-1880) francúzsky prozaik.

44 Fiodor Michajlovič Dostojevský (1821-1881) ruský prozaik.

45 MUSIL, Robert. *Duch a skúsenosť: eseje*. Bratislava: Kalligram, 2000, 398 s. ISBN 80-7149-326-0 Str.289

sa za súčasť jedného národného celku netvorila, podľa Musilovho chápania, to môže byť práve kontraproduktívne a takýto národný celok je len utopistický konštrukt. Ostatne napokon aj sám Musil bol nútený opustiť svoj národ, uchýlil sa do exilu vo Švajčiarsku v chudobe a nedostatku, a tým niesol známku martýra⁴⁶ ako citovaní literáti 19. storočia európskeho charakteru. V poslednej citácii z románovej fresky vidíme a vlastne aj podčiarkujeme autorov náhľad na veľké národy, vytvorené na pradávnych mýtoch, s pradávnym náboženstvom, s pradávnym kultúrnym progresom a s typickou národnou spojitosťou so svojim vládnuším rodom. Hoci môže byť Musilov pohľad vnímaný dosť radikálne, ultimatívne kriticky a príliš tvrdo a nechápavo k Rakúsku, avšak kritika môže byť chápaná v oveľa širšom pohľade, teda aj na ostatné menšie či väčšie národné celky v strednej Európe.

„Všetky veľké národy si už od počiatku vytvorili mýtus; existuje snáď nejaký rakúsky mýtus, (...) rakúske pranáboženstvo? Epos? Nevzniklo tu ani katolícke, ani evanjelické náboženstvo; umenie kníhtlače a maliarske tradície prišli z Nemecka; panovnícku dynastiu dodalo Švajčiarsko, Španielsko, Luxembursko; techniku Anglicko a Nemecko; najkrásnejšie mestá monarchie Viedeň, Prahu, Salzburg postavili Taliani a Nemci; armáda je usporiadaná podľa Napoleonovho vzoru. Takýto štát nemá chcieť nič osobitého; existuje preň vlastne len jediná záchrana a tou je pripojenie k Nemecku.“⁴⁷

Posledná veta určite musela vyvolať veľký rozruch, nakoľko jednoznačne definuje akýkoľvek budúci vývoj rakúskej spoločnosti iba výhradne ako súčasť Nemecka. Spomínaná veta predstavuje asi najhlbšie miesto pochyb v celom Musilovom diele v rakúsku spoločnosť a národ. Aj keď s touto tendenciou absolútne nesúhlasí, Nemecko stále preňho predstavuje najväčšieho nepriateľa, neviditeľného hegemóna a teroristu duševného sveta rakúskej spoločnosti. Táto hrozba smerovala k absolútnej deštrukcii Rakúska, ako krajiny bez kultúrnych mýtov, ktoré by vytvorili typický národný mýtus; ako krajiny bez kultúrnych entít, ktoré by zastrešili kultúrny život pod svoju záštitu; ako krajiny bez svojej vlastnej tváre, ale iba tváre monarchie, ktorá predstavovala veľké množstvo kultúr a spoločností, ktoré samotné Rakúsko a Rakúšanov ovplyvňovali, či už v minulosti, alebo aj v období, v ktorom sa román odohrával.

Napokon nie sú ojedinelé ani názory podobné z Magrisovho Habsburgského mýtu: „... Rakúsko, ktoré je vďaka svojej kultúre nemeckejšie než Nemecko a hoc – je kultúrne nemecké – tak stále predstavuje nadnárodnú matku rozmanitých kmeňov.“⁴⁸, ktorý vraví, že

46 BERGHAHN, Wilfried. *Robert Musil*. 84.-87. Auf. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1996, 189 s. ISBN 3-499-50081-7 Str.148-150

47 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.398

48 MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3 Str.193

síce je Rakúsko Nemeckom a Nemecko Rakúskom, tak práve nadväznosť Rakúska na rozmanitý stredoeurópsky priestor, ako autor uvádza, plných rôznych „kmeňov“, pre ktoré práve Rakúsko predstavuje akéhosi mediátora, ktorý okrem mediačnej funkcie plní aj kultúrnu funkciu, ako nositeľa západných tendencií do stredoeurópskeho priestoru. Taktiež Rakúsko znamenalo aj sociálny model, podľa ktorého sa uberala spomínaná celá stredná Európa v intenciách monarchie.

Aj citát z Musilovej eseje prenesenej k úmrtiu známeho pražského nemeckého básnika z roku 1927 znela: „*Novodobá zvyklosť, že my Nemci vždy musíme mať najväčšieho básnika – do istej miery velikána literatúry –, je zlá bezmyšlienkovitosť, ktorá má nemalý podiel na samotnom fakte, že Rilkeho význam nebol rozpoznaný.*“⁴⁹ Hneď v úvode, sa Musil prehlási za Nemca, spojenca nemeckej kultúry, entitu nemeckej literárnej spoločnosti a ktovie ešte čím všetkým spojeným s nemeckým prostredím. Je otázne, či už tá doba od rozpadu monarchie sa v ňom odzrkadlila do polohy, že už s rozpačitým novým rakúskym národom a štátom nechce mať nič spoločné alebo sa tak hlboko sklamal v celom fungovaní spoločnosti a štátu vo Viedni či v ostatných rakúskych mestách, miestach a dedinách. Odpoveď na túto otázku môžeme už len hľadať v jeho pozostalosti, esejach, či v poslednej krátkej časti románu Muž bez vlastností, ktorá je nedokončená a tým pádom aj myšlienково a vývojovo neohraničená a neukončená.

III

Posledná časť románu pôsobí veľmi kontroverzne, už len názvom. Autor ju pomenoval „Tretia republika“, čím v rakúskom kultúrnom prostredí narážame na problém. Kritik rakúskej spoločnosti Robert Menasse uvádza, že „... pojem „*Tretej republiky*“ *nebol ničím iným, len bližšie nedefinovanou floskulou, ktorá neznamovala nič viac a nič menej ako toto – čoraz viac sa prehlbuje pocit, že sa Druhá republika blíži ku koncu.*“⁵⁰ Teda, už na jeho absolútnom začiatku predpokladal Musil, že povojnový stav nebude dostatočne udržateľný, ako si všeobecne mysleli, ale bude musieť prejsť ďalšou a novou transformáciou.

Taktiež hlavný hrdina románu prežíva pocity zmeny, ktoré ho privádzajú do slepých uličiek. Jednak provokatívne zblíženie so svojou vlastnou sestrou, ktoré trochu vytvára aj súvisiace otázky, či je možné hľadať nejaký predobraz v ich vzťahu premietnutý do rakúskej spoločnosti, a tiež vlastné topenie sa vo svojom hľadaní vnútra, ktoré okrem spomínaného hrdinu prežíva aj jeho národ, teda pokiaľ ho považujeme za jeho súčasť.

Zásadným momentom poslednej časti románu je akési vytváranie

49 MUSIL, Robert a Růžena GREBENÍČKOVÁ. *Eseje*. Praha: Dauphin, 1998, 245 s. ISBN 80-86019-64-0 Str.200

50 MENASSE, Robert. *Krajina bez vlastností: eseje o rakúskej identite*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000, 92 s. ISBN 80-7149-282-5 Str.24

ilúzie, čo znamená stupeň v procese recepcie artefaktov, na ktorých vzniká estetická ilúzia, následovne dochádza k akejsi konkretizácii výsledku⁵¹, avšak v našom prípade sa dopracujeme opäť len k tézovitým myšlienkam, akoby autor vlastne nemal ani záujem uzavrieť – prípadne rámcovať – svoj román. Neustále máme pocit, že formovanie národných myšlienok je stále na začiatku, na samom svojom počiatku. Nie v progrese a ani nie v nejakom procese hľadania riešenia, jednoducho neustále len začína.

„(...) začalo ono hľadanie trvalého miesta v živote, hľadanie zaťažené všetkými ťažkosťami Európy, (...)“⁵²

Význam postáv, priestoru a vlastne všetkých beletristických prvkov románu až v poslednej časti vypovedia svoju hodnotu. V skutočnosti, ani na jednom mieste nebolo dôležité konanie postáv, oveľa viac záležalo na vykresľovaní situácie, hoci aj autor aj postava niesli bremeno nešťastného a smutného života, preto aj celkové neukončenie románovej konštrukcie pôsobí skôr banálne, a len podčiarkuje pocit, že román predstavuje akýsi autentický záznam života Roberta Musila a jeho okolia, hoci v upravenej forme prítlačlivejšej pre románové diela. Práve preto mnohé zamyslenia pôsobia autenticky, uveriteľne a niet pochýb, že v dobe vzniku mohli jestvovať práve v podobe, v akej sú zachytené na stránkach románu.

Taktiež sa neustále opakuje problematika vnímania kultúr ostatných národov, ba dokonca etnických skupín, a ich väzby a spolunažívanie s rakúskym prostredím, ktoré nemalo vždy jednoznačné postavenie k nim.

„(...) Som odporca asimilácie, tak ako ju praktikuje anglická šľachta, to je zdĺhavý a neistý proces: Ale navráťte židom ich pravú podstatu a uvidíte, ako zažiaria sťa drahokam, áno, ako sa stanú akousi zvláštnou šľachtou medzi národmi, ktoré sa zoskupujú okolo trónu Jeho Veličenstva, alebo ak chcete si to radšej predstavte celkom názorne, ako sa prechádzajú po našej Ringstrasse, vo svete tak jedinečnom tým, že je na nej možno v strede najvyššej západoeurópskej elegancie uvidieť tiež mohamedána v červenej čapici, Slováka v ovčom kožuchu alebo Tyroláka s nahými lýtkami.“⁵³ Musil tak v texte predviedol kultúrny pesimizmus na konto druhých, ktorý považoval vo svojej dobe za veľmi rozšírený jav.⁵⁴

Napokon sa román uzatvára neurčitým spôsobom, ktorý jasne neukončuje žiadnym záverom, vyústením či koncom. Aj práve z tohto dôvodu si môžeme vybrať tú preferovanú verziu rakúšanstva, ako nefunkčného politicko-spoločenského konštruktu prvej polovice 20.

51 NÜNNING, Ansgar, Jiří HOLÝ a Jiří TRÁVNÍČEK. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepcie, osobnosti, základní pojmy*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006, 912 s. ISBN 80-7294-170-4 Str.854

52 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.593

53 MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5 Str.602

54 MUSIL, Robert a Růžena GREBENÍČKOVÁ. *Eseje*. Praha: Dauphin, 1998, 245 s. ISBN 80-86019-64-0 Str.156

storočia. V mnohom sa ani súčasná situácia Rakúska nezmenila.⁵⁵

---

⁵⁵ MENASSE, Robert. *Krajina bez vlastností: eseje o rakúskej identite*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000, 92 s. ISBN 80-7149-282-5 Str.24

Ladislav Nádaši-Jégé a Cesta životom

Povinnosťou každého muža je mať presvedčenie a
presvedčeniu svojmu vydobyť platnosť.

(Ladislav Nádaši-Jégé)

Asi najkomplexnejším prehľadom pocitov a názorov spojených s rozpadom Rakúsko-Uhorskej monarchie predviedol v románe Cesta životom slovenský spisovateľ Ladislav Nádaši-Jégé, narodený v oravskom Dolnom Kubíne v roku 1866. Pochádzal z kultúrne vyspelej a na slovenské pomery veľmi dobre situovanej advokátskej rodiny, ktorá mu poskytla kvalitné vzdelanie. Jeho záujem o literatúru pod otcovým vplyvom ho zavial na univerzitu do Prahy. Nevenoval sa však literatúre, ale študoval medicínu. Avšak Jégé viedol rušný spolkový život, dokonca určitú dobu aj predsedal akademickému krúžku slovenských študentov s názvom „Detvan“. Jeho literárna kariéra mnohokrát ustupovala do pozadia pred lekárskou službou. Nakoniec v počiatkoch Druhej svetovej vojny umiera na porážku, osamotený v rodnom Dolnom Kubíne.⁵⁶

O mladom Nádašim sa dozvedáme veľa práve z jeho činnosti v spolku Detvan a jeho pôsobenie na Vavra Šrobára⁵⁷: „*V Detvane nebolo ľahko ozdobiť sa spisovateľskými vavrínmi. A obstať pred kritikou Nádašiho, to už bolo veľké umenie! I Kukučín musel si vypočúť hodne trpkých kritik, hoci stál už na prvom mieste medzi slovenskými spisovateľmi.*“⁵⁸ Ešte oveľa zaujímavejšia sa javí Šrobárova stať, keď dostal, ako veľmi mladý pražský študent medicíny ponuku pôsobiť ako spoluredaktor v martinských Národných novinách a následná Jégého reakcia. „*(...) Medicína je drahé štúdium, dlho trvá a ty vše nemáš ani desať grajciarov na dva vursty na večeru. Chod', kde sa naješ, kde budeš mať prístrešie, lebo ináčej tu odkapeš hladom a tuberkulózou. Tak ti vravím – chod' z Prahy preč a prijmi ponuku do novín.*“⁵⁹ Už na týchto dvoch ukážkach je jasný tvrdý a neoblomný prístup mladého Nádašiho k akejkoľvek téme.

Podobne pevné postoje prejavil aj vo svojom kľúčovom románe Cesta životom z roku 1930, ktorý je považovaný za kľúčový Nádašiho

56 MIKULA, Valér. *Slovník slovenských spisovateľů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 526 s. ISBN 80-85983-57-5 Str.203

57 Vavro Šrobár (1867-1950) slovenský politik, lekár a intelektuál.

58 JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.540

59 Tamtiež Str.542

román, pokiaľ ide o umeleckú metódu i chápanie osobnej a kolektívnej viny.⁶⁰ Kolektívna symbolika, ktorá zahrňuje celú obraznosť skupiny ľudí, ako ju vymenúva základná štruktúra sémantického zobrazenia⁶¹, v románe predstavuje morálny diskurz, ktorý je nepopierateľný na mnohých úrovniach literárnej interpretácie. Spoločnosť v románe vo všeobecnosti využíva zverské pudy na splnenie svojich predstáv a záujmov. A práve takáto spoločnosť pre Nádašiho je aj predprevratová uhorská spoločnosť a jej štátna organizácia, založená na zásadách stavovskej nerovnosti, sociálnej nespravodlivosti a bez ohľadného potláčania jednotlivých národností.⁶²

Práve takéto momenty sugestívne rámcovali pohľad na dobu a jej samotné sociálne prostredie, ktoré sa muselo – či bolo priam prinútené – sa za určitých okolností absolútne prispôbiť dobovým požiadavkám.

„*Román nie je však mechanickým odtlačkom objektívneho pozorovania života či skúseností. Má v Nádašiho tvorbe zvláštne postavenie, má svoje literárne „tajomstvo“. I bez skúmania hlbších súvislostí poznávame v ňom množstvo autobiografických a autoštylizačných črt. Román je nepatetickým, vecným zúčtovaním autora so životom.*“⁶³ Takto charakterizoval Nádašiho román Oskár Čepan. Zvláštne postavenie románu medzi tvorbou Nádašiho je určite nepopierateľná. Mnohé postavy a dejové zvraty pôsobia autentickým spôsobom, jedna z hlavných postáv – lekár Búroš – prehovára v románe až autorským nadhľadom. Dotýka sa tu otázok človeka i spoločnosti.⁶⁴ Búroš mnohokrát pomáha až filantropickým spôsobom spoločnosti, bráni predstaviteľov ľudu pred panskými výčinnami, odsudzuje tyranské zaobchádzanie s ľuďmi, pomaďarčených zemanov a statkárov označuje za nemravných utláčateľov a otrokárov. Jeho slová neustále skrývajú etické pohnútky.⁶⁵ Búrošov prejav je kompaktný a ucelený, na mnohých miestach pôsobí však až príliš kriticky a neoblomným dojmom. Ostatne si na tom môžeme len potvrdiť spätosť postavy s autorom.

Nádašiho rozprava o Slovákoch ako celistvom národe vyšla v článku zaoberajúcom sa obyvateľmi slovenskej obce Zázrivá z blízkosti slovenského rázovitého kraja Orava. „*Na otázku: – Akej ste národnosti? – odpovie náš roľník: – Nuž slovenskej, akejže by som bol? – Keď sa ho nie*

60 MIKULA, Valér. *Slovník slovenských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 526 s. ISBN 80-85983-57-5 Str.204

61 NÜNNING, Ansgar, Jiří HOLÝ a Jiří TRÁVNÍČEK. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006, 912 s. ISBN 80-7294-170-4 Str.385

62 PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s. Str. 148-149

63 JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.498

64 PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s. Str. 139

65 Tamtiež Str.141

bez rozpakov opýtame, či je hrdý na to, že je Slovák, odpovie: – Hrdý, hrdý, hm, doparoma, načože mám byť hrdý? – Zíde mu na um celý ťažký, duchaprázdný život, ktorý sa mu stal údelom. (...) Meno Slovák mu nehovorí vôbec nič. K tomu menu neviažu sa obrazy radosti, slávy; najviac ak obrazy utrpenia a potupy. Históriu to meno nemá. A svojich súkmeňovcov on veru tiež nepozná. Už tretia dedina mu je cudzia, susedná župa je preň „Paflagóniou“⁶⁶, do ktorej sa raz za niekoľko rokov na nejaký jarmok zatára,⁶⁷ uviedol Nádaši v roku 1921 v časopise Mladé Slovensko. Kritická skepsa nad slovenským ľudom je do určitej miery právoplatne uplatnená. Mimochodom, je dobré, že aspoň nejaké národné povedomie medzi vidieckym obyvateľstvom existovalo. Severnejšie oblasti trpeli aj veľkým nedostatkom prisúdenia sa k tej, či onej spoločnosti, nakoľko boli zvyknutí identifikovať sa maximálne s monarchiou.

Nádašihu predstava o Slovákoch trpela predovšetkým na nedostatok historického pozadia, ktoré v mnohých bodoch splyvalo s dejinami väčších národných celkov. V prvých troch desaťročiach 20. storočia sa prakticky slovenská historiografia len vytvárala, nemala žiadne ucelené kontúry, historické momenty. Mladý slovenský národa sa dostával do škôl až po vzniku Československej republiky. Existoval aj nemalý nedostatok slovenskej osvety, masmédiá sa málokedy dostávali do rozmanitých slovenských krajov, na vidiek si hľadali cestu ešte náročnejšie, slovensky písaných kníh bola síce už celá rada, ale ich dostupnosť bola stále relatívna. Najviac rozšírené tlačené médium boli akési ročenky-kalendáre, ktoré však niesli skôr evanjelizačnú než národo-obrodeneckú nôtu.

Zaujímavý je tiež Nádašihu názov pre nepoznané kraje, nepoznanú časť Slovenska, ktorú nazval „Paflagónia“, ktorá sa určitým spôsobom podobá na Musilovu „Kakániu“. Teda rovnaký a spoločný priestor jedného štátu, respektíve obývané oblasti rovnakým národom, ktorý ale predstavuje pre svojich vlastných obyvateľov niečo, čomu nerozumejú, nechápu mu a vlastne sa s nim ani nevedia identifikovať, necítia sa byť jeho súčasťou, ale aj tak sú k nemu prisudzovaní.

Nádašihu pohľad na jeho súdobú literárnu spoločnosť uviedol v článku O starej biede slovenského románu v časopise Elán z roku 1934: *„Ani jeden slovenský spisovateľ sa necítil do nášho sedliaka, a preto sú všetky naše práce o ňom dobré len na zábavku, ale hlbšie pravdy v nich niet a preto ani jedna si nezaslúži, aby prerazila múr našich úzkych hraníc. Je zaujímavé, že naši spisovatelia neznajú ani stredného stavu, do ktorého by vlastne tiež mali patriť. Neznajú ho, lebo väčšia čiastka z nich ešte nezná život so všetkými jeho biedami, starosťami a ani s vplyvmi, pôsobiacimi na cítenie a zamýšľanie tých utrápených ľudí, ktorí ho*

---

66 Výsmešné pomenovanie Slovenska v Nádašihu dielach.

67 JÉGÉ, *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.395

tvoria.“⁶⁸

Dôvodov, ktoré viedli Nádašiho k takýmto vyjadreniam je mnoho. Jednak ani sám seba nepovažoval za dôležitú literárnu osobnosť, hoci ňou bezpochyby bol. Porovnávať slovenských literátov svetového razenia ako sú Dostojevský, Stendhal či Prust⁶⁹ je neférové, už len v predstavách z akého historického kultúrneho prostredia títo svetoví veľikáni pochádzali a tiež nehovoriac už o ich postavení v súdobej spoločnosti.

Napokon Nádaši sa sám nevedel zaradiť do žiadnej zo spoločenských vrstiev, od každej mal odstup, až nakoniec z tohto dôvodu si ani sám nenašiel cestu k národu. Posilnil sa jeho individualizmus a skepticizmus⁷⁰, ktorý interpretoval vo všetkých svojich dielach.

I

Začiatok románu *Cesta životom* nás vedie do malého mesta v jednej zo slovenských stolíc poslednej tretiny 19. storočia. Kde sa rozpútava epická časť románu.

„Život roľníkov sa strakatie rozličnými prácami podľa období roka, mestský robotník má ugniavenú dušu obrazmi bez farby a rozmanitosti. Mnohí roľníci znášajú s úsmevom biedu, pre ktorú by sa fabrický robotník búril, a i najväčšia strata, ktorú zapríčiňuje smrť, je na dedine zmierená toľkými srdečnými, ba humoru plnými črtami, toľkou oddanosťou do vôle božej, že sa odoberie i takýmto úderom veľká čiastka bóľu a beznádejnosti.“⁷¹

Autor sa v prvej časti intenzívne venuje opisu dedinského života v nepomenovanej slovenskej stolici, kde sa venuje predovšetkým životu najobyčajnejších ľudí. Medzi ich najväčšie starosti patrili obživa a zdravie. Častý jav, ako vyriešiť túto neutešenú situáciu, bol odchod za oceán. Ako Nádaši píše vo svojom románe Amerika im prinášala nádej, ktorá osladzovala horkú biedu⁷², ktorú každodenne prežívali na slovenskom vidieku v Uhorsku.

Medzi ďalšie momenty, ktoré prinášal úbohý život rurálneho Slováka bol problém s jazykom respektíve s národnosťou. Aj vyučený krajčír, otec Svoreňa, hlavnej postavy románu, musel prispôbovať svoje

68 MATUŠKA, Alexander a Vladimír PETRÍK. *Jégé v kritike a spomienkách: sborník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, 727 s. Str.629

69 MATUŠKA, Alexander a Vladimír PETRÍK. *Jégé v kritike a spomienkách: sborník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, 727 s. Str.628

70 PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s. Str.51

71 JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.11

72 Tamtiež Str.15

národné cítenie požiadavkám spoločnosti. Nemal problém prehlasovať sa za Maďara, keď mu to prinášalo lepší finančný príjem, od ktorého bytostne závisel chod celej mnohopočetnej rodiny. Stretával sa väčšinou len s pomaďarčenými slovenskými zámožnejšími páňmi – maďarónmi –.

„ – Nuž všetci páni dali u mňa robiť, pravda, zväčša na úver. K tomu žiadali i to, aby som bol dobrým Maďarom. Pre mňa, myslel som si, ja vám budem, čím len chcete, len zaplaťte! (...) Oni sami sa v tie časy najradšej po slovensky zhovárali medzi sebou; ved' im slovenčina ľahšie šla a vždy preskočili do nej, keď si chceli niečo od srdca povedať. Ale so mnou by neboli iného slova stratili ako maďarského,“⁷³

Celé maďarónstvo malo jasné dôvody a aj jasné dôsledky. Keď sa predstava „byť Maďarom“ začala zdať ako nevhodná a priťažujúca stačilo sa opäť priznávať len k slovenskej národnosti. Nejednalo sa len o výnimočný jav, skôr to bol celospoločenský fenomén sprevádzajúci celé obdobie posledných rokov 19. storočia.

Podobné momenty sa dajú nájsť škole, akéhokoľvek typu, kde človek bažiaci po vzdelaní, musí neustále predstierať cudziu národnosť, používať cudzí jazyk, ktorý ovláda len obmedzene, len aby školské okolie ho prijalo rovnocenne, nie ako spodinu spoločnosti. Alibisticky by sa dalo povedať, že ide o akúsi cestu menšieho odporu, avšak komplexnosť ponižovania je v tomto jasne zaznamenaná.

Už na úvodných stránkach vidieť, že filozofický a psychologický charakter románu na mnohých miestach je len akýmsi doplnkom k epickému deju. Sekunduje mu síce v minimálnom množstve, ale stále nesie zaujímavú nielen literárnu hodnotu. Do značnej miery vytvára kolorit slovenského malomesta a vidieka, ktorý je v slovenskej literatúre pomerne vzácny, taktiež vyrovnávanie sa s maďarsko-slovenskými národnostnými problémami.

Najdôležitejšie postavy, ktoré rámcujú celý román, sú otec a syn Svoreňovci a doktor Búroš. Svoreňovci fungujú ako figúrky neustále na jednej či druhej strane, kde doktor si drží svoju predstavu a morálny postoj a nemení svoje názory či kroky. Všetky ostatné postavy len dokresľujú prostredie, alebo slúžia ako príklad pre Nádašihov názory na človeka.⁷⁴

Avšak nájdeme v texte aj pasáže, ktorým sa nedá nepoprieť filozofický charakter: „I dnes tvrdí, že v ľudoch sú zverské pudy omnoho silnejšie ako altruistické a že len silná spoločenská organizácia drží v medziach takzvanej ľudskosti. Dôkazom toho je medziiným i to, že každý zákonmi neobmedzený panovník je tyran.“⁷⁵

73 JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.20

74 PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s. Str.134

75 JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.31

Avšak román a jeho postavy neprežívajú len svoj život, ale vyvíjajú sa aj psychologicky, nadobudnutím určitých skúseností, avšak nemôžeme hovoriť o hlavnej línii románu. V románe si časom otec Svoreň uvedomuje, aký prístup k nemu, maďarónskemu krajčirovi, mali ostatní pomadžarčení Slováci či samotní Maďari.

„S otcom sme sa často priečili o národnosti. On s opovrhnutím hovoril o mojich detských táraninách. On Maďarov lepšie pozná ako ja. Čože, ja len z kníh hovorím, a knihy píšu, čo chcú; on ich však videl, tých ozajstných. On vie, aký je to národ. Tí ich sedliaci v gatiskách! Veď je to ani nie šata pre človeka. A keby Slovák tak zabil svoje dieťa ako v Novej Pešti zabil istý kováč svojho chlapca, udrúc ho mlatom po hlave preto, lebo mu vylial pohár piva!“⁷⁶

Nezatváranie očí pred určitými vágnymi prehreškami posunuli otcovo maďarónstvo do úzadia. Cítil sa byť kompaktným členom slovenskej národnostnej skupiny, i keď mu to občas prinášalo neprijemnosti či rozpaky.

Syn si tieto predstavy len formoval, hoci už na neskorších štúdiách, stále sa vynárali nové a nové epizódy, ktoré poškvŕňovali jednu, či druhú skupinu ľudí, po morálnej či po etickej stránke.

„(...) ... fotografia cárova i s podpisom. Je to výstrižok z ilustrovaných novín s litografovaným podpisom, a to z novín maďarských. A keby tí chlapci boli dostávali ruble z Ruska, neboli by nechali jedného z nich chodiť celý rok v jednej košeli, ktorú si sám v noci zo soboty na nedeľu preprával. Pravda je, že sa schádzali, že si predčítavali slovenské básne a rozprávky a učili sa po slovensky správne hovoriť a písať. Iné nič.“⁷⁷

II

Druhá časť Nádašiho románu rieši problematiku identifikácie slovenskej národnosti v Uhrách s oveľa menšou intenzitou. Zaoberá sa predovšetkým epickým vývojom postáv.

Taktiež dochádza k rozsiahlemu porovnávaniu postáv mladého Svoreňa a doktora Búroša, ktorí vystupujú v románe ako vzájomné opozitá. Doktor neustále vystríha mladého Svoreňa, čo nemá robiť a ako nemá žiť.⁷⁸ *„Hneval som sa na Búroša najviac preto, lebo ma za nič nemal. Zaobchádzal so mnou ako so študentom. Pritom mi neškodil nikdy v ničom, ba naopak, ako úradníka ma chválil, že svedomite konám svoju*

⁷⁶ JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.37

⁷⁷ Tamtiež Str.50

⁷⁸ PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s. Str.136

prácu. Keď v spoločnosti každého priateľsky pozdravil podaním ruky, mňa odbavil kývnutím hlavou, alebo ma celkom nezbadal. A máločo som si želal ako to, aby obcoval so mnou, keď nie priateľsky, tak aspoň ako so seberovným, vyspelým človekom.“⁷⁹

V konečnom dôsledku z celého porovnávacieho mechanizmu zisťujeme, že Svoreň je pre autora médiom, ktoré nás oboznamuje s predvojnovou skutočnosťou a modeluje na ňom negatívne ľudské vlastnosti, ktoré boli príznačné pre dané obdobie. Búroš je mravným princípom románu, vyslovuje súd nad skutočnosťou, ktorú neustále analyzuje a snaží sa ju určiť pre svoju potrebu.⁸⁰ Autor tieto dva románové typy skúma a posudzuje miestami úzkostlivým drobnohlľadom, inokedy laickým ďalekohľadom.⁸¹ A tým sa nám postavy, ktoré obe nesú určité autobiografické prvky, menia. Avšak doktor je nimi viac poznačený a musí znášať bremená svojho osudu.

Môžeme tiež viesť polemiku, či postavy majú jednoznačné kladné alebo záporné poslanie. Hoci postava Búroša je pod ťarchou maďarónstva a morálnych problémov priam až démonizovaná nedá sa hovoriť v jeho prípade, že ide o primárne zlú, skazenú postavu. A opačne to platí na doktora, ktorý okrem svojej lásky k Slovákom prejavuje aj nezáujem o dôležité momenty v románe.⁸² Akoby sa chcel vyjadrovať len na miestach, ktoré mu prídu hodné jeho reakcie a ostatok necháva nepovšimnutý.

Pohľady Maďarov, pod vplyvom osobností naklonených k menšinám, sa nemenia, ani v prípade zmeny politickej situácie. Vidia v pomadžarčení len upevnenie svojej štátnosti, nafúknutie jedného národa a chcú získať rovnocenný dialóg s ostatnými európskymi veľmocami.

„V politike sledujem tie isté ciele. My Maďari chceme pomadžarčiť všetky ostatné národnosti v našom štáte, lebo si myslíme, že tak by štát bol silnejší a vymohol by si skorej výhody od iných štátov, z ktorých by sme my mali osoh. Že takto odierame národnosti i nestatočným spôsobom o ich právo, to je nám vedľajšia vec.“⁸³

V spomienke Jána Vladimíra Ormisa⁸⁴ sa uvádza reakcia Nádašiho na svoj práve dopísaný román *Cesta životom*: „... všetko sa to udialo, živí ľudia sú to. Nechcel som svojim dielom nič iného, ako opísať maďarských stoličných pánov, a to takých, akí skutočne boli.“⁸⁵ Vyjadrenie možno

---

79 JÉGÉ, *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.99

80 PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s. Str.137

81 JÉGÉ, *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.503

82 Tamtiež Str.503

83 Tamtiež Str.115

84 Ján Vladimír Ormis (1903-1993) slovenský literárny historik, zaoberal sa Nádašiho dielom.

85 MATUŠKA, Alexander a Vladimír PETRÍK. *Jégé v kritike a spomienkách: sborník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, 727 s. Str.471

považovať za autentizáciu textu a potvrdenie autobiografického charakteru. Ďalej Nádaši priznáva, že „... skutočnosť bola ešte horšia, lenže ju nechcel dopodrobna kresliť. V stoličnej spoločnosti vládla úžasná mravná skaza, že sa to nedá ani vypovedať. Jeho osoby sú živí ľudia, ale sú to spolu i typy, lebo oravské pomery boli podobné pomerom iných stoliciach. Často ľudia tvrdia o jednej alebo druhej osobe románu, že je to ten alebo onen ich známy, natoľko sa pomery podobali – sú to teda typy“⁸⁶ Možno napokon konštatovať, že predsa autor udalosti v románe mierne upravil, ale stále ich historická hodnota bude neodnímateľná.

Národná identita bola považovaná stále za nejaký novodobý prvok, predovšetkým medzi nižšími vrstvami, ktorý akoby pretrvával medzi ľuďmi odnepamäti, ale získaval neustále väčšiu váhu vznikom národných demokratických republík bez monarchie. A práve tento prípad bol jeden z kľúčových aj pre osamostatnenie sa Slovákov od hegemonie Maďarov.

„Keď sa poniektorého sedliaka spýtal, či je Slovák a či Maďar, odvetil ti akosi neisto: – Ved' som vari Slovák, či čo? – nemajúc ani najmenšieho povedomia, čo to znamená, že je Slovák, čo by malo z toho vyplývať pre jeho život a správanie.“⁸⁷

Finálna časť, okrem sumarizovania Svoreňovho života, prináša aj rozsiahlejšie zamyslenie sa do budúcnosti. Ako predpokladali postavy, budúcnosť slovenského národa, či už v monarchii alebo mimo nej do istej miery zakresľuje následná citácia z románu: „Ja (Svoreň) som sa celkom pridal k mienke Búrošovej. Len v tom som nesúhlasil s ním, že by bolo pravdepodobné, že by sa Rakúsko-Uhorsko rozpadlo na kusy. Úfal som, že Uhorsko obstojí tak, že národnosti dostanú autonómiu a že vlastne všetko tak bude, ako bolo. Naši páni by si chytro spomenuli na to, že vedia i po slovensky. Nedokonale a len ľudovo, ale vedia. (...) Za desať-pätnásť rokov by Slováci boli zasa v maďarskom vreci. Slovensko sa musí spojiť s českými krajinami a vytvoriť samostatnú ríšu. Práve tak srbské a rumunské kraje so svojimi materskými štátmi.“⁸⁸ Jasne sa formuje myšlienka nového spojenia, ktoré by už predstavovalo priaznivejší potenciál pre Slovákov, po politickej a kultúrnej stránke.

---

86 MATUŠKA, Alexander a Vladimír PETRÍK. *Jégé v kritike a spomienkách: sborník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, 727 s. Str.471

87 JÉGÉ, . *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2 Str.161

88 Tamtiež Str.181-182

Záver

Analýza diel rakúskeho literáta Roberta Musila a slovenského literáta Ladislava Nádaši-Jégého priniesla zaujímavo prepojené body diel. Napriek tomu, že obsahovo a literárne ide o rozdielne typy románov, hlavnú spojitosť predstavuje až fyzický pocit odcudzenia; v Rakúsku pred samou krajinou, na Slovensku pred maďarskými všadeprítomnými elementmi. Obe krajiny tak predstavovali určitý disfunkčný model, jedna ironicky pomenovaná Musilom „Kakánia“ a druhá výsmešne pomenovaná Nádašim „Paflagónia“.

Aj z týchto dôvodov považujem výber skúmanej literatúry za reprezentatívny pre celé literárne spoločenstvo, ktoré charakterizovalo národné cítenie v prvej polovici 20. storočia, v dobe obrovských zmien a neúprosných vojen, v období transformácie spoločnosti zo stavovskej na demokratickú, v období tvorby národných zvrchovaných štátov.

Pramene

Literárne pramene

MUSIL, Robert. *Muž bez vlastností*. Vyd. 3., v Argu 2. Praha: Argo, 2008, 741 s. ISBN 978-80-257-0065-5.

MUSIL, Robert. *Duch a skúsenosť: eseje*. Bratislava: Kalligram, 2000, 398 s. ISBN 80-7149-326-0.

MUSIL, Robert a Růžena GREBENÍČKOVÁ. *Eseje*. Praha: Dauphin, 1998, 245 s. ISBN 80-86019-64-0.

JÉGÉ, J. *Cesta životom a iné prózy*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2006, 613 s. ISBN 80-7149-857-2.

Literárna teória

OTRUBA, Mojmir a Dalibor DOBIÁŠ. *Hľadání národní literatury*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, 456 s. ISBN 978-80-200-2179-3.

TUREČEK, Dalibor a kol. *Národní literatura a komparatistika*. Vyd. 1. Brno: Host, 2009, 280 s. ISBN 978-80-7294-305-0.

SZONDI, Peter a Jean BOLLACK. *Úvod do literární hermeneutiky: studijní vydání přednášek*. Vyd. 1. Brno: Host, 2003, 184 s. ISBN 80-7294-094-5.

EAGLETON, Terry. *Úvod do literární teorie*. 2. vyd., v nakl. Plus 1. V Praze: Plus, 2010, 318 s. ISBN 978-80-00-02587-2.

MITOSEK, Zofia. *Teorie literatury: historický přehled*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010, 480 s. ISBN 978-80-7294-332-6.

PAVLÍČEK, Tomáš, Petr PÍŠA a Michael WÖGERBAUER. *Nebezpečná literatura?: antologie z myšlení o literární cenzuře*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012, 552 s. ISBN 978-80-7294-859-8.

Sekundárna literatúra k prameňom

BERGHAHN, Wilfried. *Robert Musil*. 84.-87. Auf. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1996, 189 s. ISBN 3-499-50081-7.

RATTNER, Josef a Gerhard DANZER. *Österreichische Literatur und Psychoanalyse: literaturpsychologische Essays über Nestroy - Ebner-Eschenbach - Schnitzler - Kraus - Rilke - Musil - Zweig - Kafka - Horváth - Canetti*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1998, 325 s. ISBN 3-8260-1510-x.

PETRÍK, Vladimír. *Človek v Jégého diele*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1979, 204 s.

MATUŠKA, Alexander a Vladimír PETRÍK. *Jégé v kritike a spomienkách: sborník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, 727 s.

MIKULA, Valér. *Slovník slovenských spisovateľů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 526 s. ISBN 80-85983-57-5.

MIKULA, Valér. *Slovník slovenských spisovateľů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1999, 526 s. ISBN 80-85983-57-5.

NÜNNING, Ansgar, Jiří HOLÝ a Jiří TRÁVNÍČEK. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006, 912 s. ISBN 80-7294-170-4.

MENASSE, Robert. *Krajina bez vlastností: eseje o rakúskej identite*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000, 92 s. ISBN 80-7149-282-5.

MAGRIS, Claudio. *Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2001, 331 s. ISBN 80-85947-80-3.